

Сергій Овчаров

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

Стаття присвячена визначенню базових науково-педагогічних підходів до розвитку креативності в професійній підготовці майбутніх учителів інформатики та обґрунтуванню доцільності їх використання. Окреслено вплив розглянутих підходів на фахову підготовку вчителів інформатики креативного типу під час їхнього навчання у вищих педагогічних закладах освіти. Виділено особливості застосування кожного з підходів під час професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів.

Ключові слова: науково-педагогічні підходи, креативність, професійна підготовка вчителів інформатики.

Сучасність характеризується зростанням ролі знань у всіх сферах життя суспільства. Це вимагає нових підходів до їх усвідомлення, засвоєння й застосування. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є креативна освіта, яку можуть забезпечити лише вчителі з нестандартним творчим мисленням. Питання розвитку креативності майбутніх учителів, зокрема інформатики, є одним із центральних, оскільки сучасне суспільство потребує від майбутніх педагогів нових нестандартних ідей, пошуку оригінальних шляхів їх втілення, подолання шаблонів і стереотипів у професійній діяльності. Саме тому в Національній доктрині розвитку вищої освіти в Україні наголошується на необхідності застосовувати нові педагогічні технології, зорієнтовані на розвиток творчої особистості, готової до наукового й творчого пошуку.

Термін «креативність» у педагогіці та психології набув поширення в 60-тих роках ХХ століття після публікацій робіт Дж. Гілфорда, завдяки яким народилася сучасна психологія креативності. Креативність (від лат. creatio – створення) – творчі здібності індивіда, що входять до структури обдарованості як незалежний чинник і характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей. На думку П. Е. Торренса, креативність означає здатність «копати глибше, дивитися краще, виправляти помилки, розмовляти з кішкою, поринати в глибину, проходити крізь стіни, запалювати сонце, будувати замок на піску, вітати майбутнє» [1, с. 26]. На сучасному етапі поняття «креативність» досліджували вітчизняні та зарубіжні автори: Є. С. Барбіна, Т. О. Баришева, Ф. Баррон, В. М. Дружинін, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна, Н. В. Кічук, О. Лук,

А. Маслоу, В. О. Моляко, Я. О. Пономарьов, Д. Харрінгтон та ін.

Метою статті є визначення базових науково-педагогічних підходів до розвитку креативності в професійній підготовці майбутніх учителів інформатики та обґрунтування доцільності їх використання.

На сучасному етапі ґрунтовна професійна підготовка майбутніх педагогів, зокрема вчителів інформатики, які б володіли потужним креативним потенціалом, є першочерговим завданням, важливість якого важко переоцінити. Цей процес має відбуватися на основі застосування інноваційних педагогічних технологій, які передбачають використання різних науково-педагогічних підходів.

Розглянемо основні науково-педагогічні підходи, на яких, на наш погляд, має ґрунтуватися професійна підготовка майбутніх педагогів, а саме – вчителів інформатики креативного типу.

Аксіологічний підхід до професійної підготовки вчителів, зокрема інформатики, допомагає актуалізувати мотиваційно-ціннісну сферу особистості як рушійну силу розвитку педагога креативного типу в системі професійної освіти.

Аксіологія (від грец. сл. – цінність) – учення про цінності, теорія цінностей. Загальна аксіологія вивчає цінності, їхню ієрархію та системи. Спеціальна аксіологія, як сфера інтересу різних наук, розглядає властиві цим наукам цінності: моральні, естетичні, економічні, пізнавальні [2, с. 21]. Стосовно педагогіки, аксіологія – це наука про цінності освіти, в яких представлена система значень, принципів, норм, канонів, ідеалів, що регулюють взаємодію в освітній сфері й формують компонент відносин у структурі особистості.

Виходячи з цього, можна сформулювати сутність аксіологічного підходу в професійній підготовці педагогів, зокрема вчителів інформатики. На зміну необхідності «ламати» й «підганяти» особистість учня засобами виховання до досконалої моделі особистості приходять необхідність поступового, обережного розвитку людини. При цьому навчально-виховний процес пронизує не диктатура «об'єктивних вимог», а ідея пошуку компромісу, який поєднує протилежності суспільства та особистості; педагогічний вплив поступається взаємодії, співробітництву, партнерству, орієнтації на реальну свободу творчої особистості, яка розвивається, і відкритий діалог з нею.

Синергетичний підхід детермінує ідею відкритості й творчого характеру навчально-професійної діяльності майбутніх учителів інформатики, актуалізацію міжпредметних і міжциклових зв'язків у системі неперервної педагогічної освіти.

Синергетика – наука, що досліджує процеси переходу складних систем із неврегульованого стану у впорядкований, розкриває такі зв'язки між цими елементами, сумарна дія яких у рамках системи перевищує за своїм ефектом просте складання ефектів дій кожного з елементів окремо.

Як самостійна наука синергетика виникла в середині 70-х років минулого століття. Для педагогіки вона стала одним із провідних методологічних принципів, оскільки в рамках цілеспрямованої взаємодії в педагогічному процесі спостерігаються ефекти, що вивчаються синергетикою [3, с. 54].

Синергетика спрямована на пізнання загальних принципів самоорганізації систем різної природи (від фізичних до соціальних), наділених певними властивостями: відкритістю, нелінійністю, здатністю до посилення випадкових флуктуацій. Предмет синергетики – прямий і зворотний перехід від нестабільності до стабільності, від хаосу до порядку, від руйнування до творіння. Таким чином, синергетичний підхід виявляє спільність закономірностей і принципів самоорганізації різних макросистем – фізичних, хімічних, біологічних, технічних, економічних, соціальних.

Отже, синергетичний підхід дозволяє загалом розглядати взаємодію процесів професійної освіти майбутніх педагогів і розвитку творчого потенціалу особистості, формування її креативних якостей.

Професійна діяльність учителя інформатики в наш час набуває імовірнісного характеру, оскільки значна кількість педагогічних феноменів та явищ за своєю природою підвладні впливу багатьох випадкових і невідповідних чинників. Насамперед, це різноманітні педагогічні ситуації, які виникають у процесі педагогічної діяльності та потребують від учителя негайного вирішення. Це є великою проблемою саме для вчителів-початківців. Тому під час професійної підготовки майбутніх педагогів в університетах велику увагу слід приділяти розв'язанню професійно-педагогічних задач. По-друге, це характер та особливості педагогічної діяльності вчителя інформатики в конкретних умовах певної школи. Щодо вчителів інформатики, у першу чергу, це стосується таких чинників: наявна комп'ютерна база; відповідне програмне забезпечення, мови програмування, що вивчаються; особливості організації занять у школі; наявність комп'ютерних програм навчального призначення та деякі інші. Як відомо, комп'ютерна техніка та відповідне програмне забезпечення оновлюються в середньому один раз на 4–5 років. Тому професійна підготовка вчителя інформатики повинна забезпечувати роботу за будь-яких умов організації навчально-виховного процесу, спроможність творчо підходити до нього. А це можливо лише за умов ґрунтовної базової професійної підготовки, своєчасної та якісної перепідготовки на курсах підвищення кваліфікації вчителів і, звичайно, самоосвіти протягом життя. Усе це зумовлює необхідність застосування імовірнісного підходу в неперервній професійній підготовці вчителів інформатики.

Компетентнісний підхід відображає інтегральний прояв професіоналізму, у якому поєднуються елементи професійної й загальної культури, досвіду педагогічної діяльності та педагогічної творчості, що конкретизується в певній системі знань, умінь й навичок, готовності до професійної діяльності майбутнього вчителя, зокрема інформатики.

Компетентність (від лат. *competens* – здібний) трактується як оволодіння знаннями, які забезпечують готовність фахівця виконувати свої обов'язки на високому професійному рівні, наближеному до світових вимог та стандартів. Загалом компетентність можна розуміти як ступінь соціально-психологічної, особистісної зрілості людини, що передбачає певний рівень її психічного розвитку, психологічну готовність до виконання певного виду діяльності. Це дозволяє людині завдяки адекватній соціальній адаптації успішно функціонувати в суспільстві [4, с. 34].

Суттєво, що важливими в структурі компетентності є взаємозв'язок знань, умінь і навичок, їх інтеграція в площині досвіду та практичних дій, а також система ціннісних орієнтацій, професійних намірів та якостей, які роблять людину зразком для наслідування колегами.

Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток базових і предметних професійних компетентностей особистості, а саме: фахових знань, умінь і навичок, якими мають оволодіти майбутні педагоги. Він переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань у площину формування й розвитку в педагогів здатності практично діяти й творчо застосовувати набуті знання та досвід у різних ситуаціях. При цьому в учителів формується готовність до успішної професійної діяльності в реальному житті, спроможність нестандартно підходити до виконання фахових обов'язків.

У сучасних словниках поняття «інтеграція» визначається як об'єднання в одне ціле раніше ізольованих частин, елементів, компонентів, що супроводжується ускладненням й зміцненням зв'язків і відношень між ними [5, с. 240]. Можна вважати, що інтеграція – це глибокий процес внутрішньої взаємодії, взаємопроникнення наукових знань, що представляють навчальні предмети.

Стосовно навчального процесу поняття інтеграції науковцями трактується по-різному: С. І. Архангельський звертає увагу на взаємозв'язок змісту, методів і видів навчання; Г. І. Батуріна розуміє під інтеграцією створення цілісного навчально-виховного процесу й науково обґрунтованої системи цілеспрямованого управління процесом формування особистості. І. Д. Зверев головною ознакою інтеграції вважає цілісність системи навчання. Г. Ф. Федорець бачить інтеграцію в різноманітних зв'язках і залежностях між структурними компонентами педагогічної системи [6, с. 195]. Подібних підходів існує багато.

Отже, інтегрований підхід у професійній підготовці майбутніх вчителів інформатики найбільшою мірою сприяє поєднанню змісту, методів і видів їхнього фахового навчання, забезпечує створення цілісного навчально-виховного середовища й науково обґрунтованої системи цілеспрямованого керування процесом формування творчої особистості педагога.

Креативний підхід, під яким розуміється методологічна спрямованість навчального процесу на розвиток потреби майбутніх вчителів шукати нові, нестандартні розв'язання навчальних задач. Саме це дозволяє шляхом активізації креативних здібностей забезпечувати стимулювання засвоєння навчальної інформації та її відтворення. Визначений підхід забезпечує гармонізацію педагогічного впливу та активних дій студентів у навчанні, розвиток їхніх креативних здібностей і, разом з тим, набуття педагогічного досвіду. Креативний підхід до організації освітнього процесу переорієнтовує його з предметно-змістового аспекту на креативну особистість майбутнього фахівця й виявляється у формуванні навчальної мети у вигляді розумових задач; ціннісно-сислової інтерпретації навчальної діяльності; у нестандартних способах і діях щодо задоволення потреб у новизні й творчості; у створенні авторських програм, проєктів, конкурсних творчих робіт тощо.

Креативна спрямованість освітнього процесу сприяє розвитку орієнтації особистості в системі професійних та моральних цінностей, вихованню в майбутніх учителів самостійності, активності та ініціативи. Стратегія креативного підходу до організації освітнього процесу у вищій школі передбачає: усвідомлення майбутніми вчителями власних особистісних і професійних можливостей; розвиток педагогічних здібностей до рівня креативних; задоволення потреби в новизні й нестандартних способах розв'язання професійних проблем; установку на творчість і подолання стереотипних способів та формалізму в професійних діях; прогнозування шляхів і вдосконалення творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця [7, с. 25].

Індивідуально-диференційований підхід становить відбір змісту, методів і форм навчання на основі урахування індивідуально-психологічних особливостей навчальної діяльності студентів, їх соціально значущих відмінностей від інших людей, своєрідності психіки, особистих якостей та уподобань.

Індивідуально-диференційований підхід ми розглядаємо не як просте пристосування до наявного рівня знань, умінь, навичок і психічного розвитку кожного студента, а як адаптивну модель навчання, яка б дозволила кожному з них просуватися навчальною програмою у власному ритмі, сприяла формуванню його креативного потенціалу. Наслідком цього повинно стати таке засвоєння змісту навчального матеріалу, яке відповідало б його можливостям і забезпечувало максимальне просування вперед. Саме при використанні індивідуально-диференційованого підходу в професійній підготовці майбутніх учителів інформатики є найбільше шансів розвивати креативний потенціал особистості на основі її соціально значимих відмінностей від інших людей, індивідуальних особливостей та прагнень у навчанні.

Отже, професійна підготовка креативних майбутніх учителів

інформатики, на нашу думку, має ґрунтуватися на таких науково-педагогічних підходах: аксіологічному, синергетичному, імовірнісному, компетентнісному, інтегрованому, креативному, індивідуально-диференційованому. Подальшого дослідження потребують проблеми пошуку інноваційних технологій розвитку креативності у неперервній професійній підготовці вчителів інформатики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савенков А. И. Основные подходы к разработке концепции одарённости / А. И. Савенков // Педагогика. – 1998. – № 3. – С. 24–29.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
3. Рындак В. Г. Творчество : краткий педагогический словарь / В. Г. Рындак. – Оренбург : ОГАУ, 2001. – 106 с.
4. Варданян Ю. В. Развитие студента как субъекта овладения профессиональной компетентностью : монография / Ю. В. Варданян, Т. В. Савинова, А. Н. Яшкова. – Саранск : МГПИ, 2002. – 106 с.
5. Современный словарь иностранных слов : ок. 20000 слов. – СПб : Дуэт, 1994. – 740 с.
6. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи (дидактичні основи) : монографія / І. М. Козловська. – Львів : Світ, 1999. – 302 с.
7. Дубасенюк О. А. Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів / О. А. Дубасенюк // Креативна педагогіка. – 2011. – № 4. – С. 25.